

Четыре юги

Mahābhārata книга 3, глава 148

महाभारतम्। आरण्यकपर्व। चतुर्युगकथा

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तो महाबाहुर्भीमसेनः प्रतापवान् ।

प्रणिपत्य ततः प्रीत्या भ्रातरं हृष्टमानसः ।

pratāpavant - величественный; известный, знаменитый; достойный; могущественный;
prāṇi√pat I P. - кланяться, склоняться;

उवाच श्लक्ष्णया वाचा हनूमन्तं कपीश्वरम् ॥ १ ॥

मया धन्यतरो नास्ति यदार्यं दृष्टवानहम् ।

ślakṣṇa - мягкий, нежный;
kāpi m - обезьяна;
dhanya - богатый, счастливый, здоровый;

अनुग्रहो मे सुमहांस्तृप्तिश्च तव दर्शनात् ॥ २ ॥

anugraha m - милость, любезность, одолжение; услужливость, угодливость;
tṛpti f - насыщение, довольство, удовлетворение;

एवं तु कृतमिच्छामि त्वयार्याद्य प्रियं मम ।

यत्ते तदासीत्प्लवतः सागरं मकरालयम् ।

रूपमप्रतिमं वीर तदिच्छामि निरीक्षितुम् ॥ ३ ॥

√plu Ā. I - прыгать, скакать;
sāgara m - море, океан;
makara m - морское чудовище, макара; дельфин;
apratima - несравненный, бесподобный, превосходящий;

एवं तुष्टो भविष्यामि श्रद्धास्यामि च ते वचः ।

एवमुक्तः स तेजस्वी प्रहस्य हरिर्ब्रवीत् ॥ ४ ॥

śrad√dhā U III - верить;
pra√has I P. - смеяться;
hari m - конь; лев; обезьяна; эпитет Вишну;

न तच्छक्यं त्वया द्रष्टुं रूपं नान्येन केनचित् ।

कालावस्था तदा ह्यन्या वर्तते सा न सांप्रतम् ॥ ५ ॥

avasthā f - состояние, положение; условие;
sāmpratam adv. - ныне, теперь;

अन्यः कृतयुगे कालस्त्रेतायां द्वापरेऽपरः ।

अयं प्रध्वंसनः कालो नाद्य तद्रूपमस्ति मे ॥ ६ ॥

yuga m, n - эпоха, мировой период;
kṛta-yuga n - первый из четырех мировой период, золотой век;

tretā-yuga *n* - второй мировой период из четырех, серебряный век;
dvāpara-yuga *n* - третий мировой период из четырех;
pradhvaṃsana - разрушительный, гибельный;

भूमिर्नद्यो नगाः शैलाः सिद्धा देवा महर्षयः ।

कालं समनुवर्तन्ते यथा भावा युगे युगे ।

बलवर्ष्मप्रभावा हि प्रहीयन्त्युद्भवन्ति च ॥ ७ ॥

śaila - каменный; *m* гора, скала;
siddha - удачливый, сведущий, известный, обладающий волшебной силой; *m* маг, провидец; *класс*
полубогов;
sam-anu√vart Ā. I - подчиняться, следовать, соответствовать;
bhāva *m* - становление, возникновение, переход; существование, бытие; характер; склонность;
состояние (сердца), сердце, душа; чувство, мысли; предмет; смысл, значение;
varṣman *n* - величина, размер; тело;
prabhāva *m* - мощь, сила, величие;
pra√hā III P. - исчезать; отказываться, лишаться;
ud√bhū I P. - происходить, возникать;

तदलं तव तद्रूपं द्रष्टुं कुरुकुलोद्वह ।

युगं समनुवर्तामि कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ८ ॥

alam *adv.* - довольно, достаточно (+In.); хватит *чего-либо* (+In.); способный, в состоянии ч.-л. сделать;
kulodvaha - продолжающий род;
duratikrama - трудноодолеваемый, непреодолимый;

भीम उवाच

युगसंख्यां समाचक्ष्व आचारं च युगे युगे ।

धर्मकामार्थभावांश्च वर्ष्म वीर्यं भवाभवौ ॥ ९ ॥

samkhyā *f* - цифра, число, числительное; подсчет, вычисление; количество;
samā√cakṣ II Ā. - сообщать, подробно рассказывать, описывать;
ācāra *n* - поведение, образ жизни, правило; хорошее поведение, благочестие, цивилизация;

हनूमानुवाच

कृतं नाम युगं तात यत्र धर्मः सनातनः ।

कृतमेव न कर्तव्यं तस्मिन्काले युगोत्तमे ॥ १० ॥

tāta *m* отец, батюшка; *voc.* мой милый, друг;

न तत्र धर्माः सीदन्ति न क्षीयन्ते च वै प्रजाः ।

ततः कृतयुगं नाम कालेन गुणतां गतम् ॥ ११ ॥

√sad (I P. pr. sīdati; p.p. sanna) - сидеть; опускаться; быть побежденным, погибнуть;
√kṣi (I, V, IX P., p.p. kṣita) - уничтожать, истреблять; заканчивать; уменьшать;

देवदानवगन्धर्वयक्षराक्षसपन्नगाः ।

नासन्कृतयुगे तात तदा न क्रयविक्रयाः ॥ १२ ॥

kraya *m* - покупка, купля;
vikraya *m* - продажа;

न सामयजुर्ऋग्वर्णाः क्रिया नासीच्च मानवी ।

अभिध्याय फलं तत्र धर्मः संन्यास एव च ॥ १३ ॥

kriyā *f* - действие, исполнение, жертвоприношение, жертвенный обряд;
mānava - происходящий от Ману; *m* человек;
abhi[√]dhyā P. I - желать, намереваться;
saṁnyāsa *m* - отречение, самоотвержение;

न तस्मिन्युगसंसर्गे व्याधयो नेन्द्रियक्षयः ।

नासूया नापि रुदितं न दर्पो नापि पैशुनम् ॥ १४ ॥

saṁsarga *m* - стечение, соприкосновение, связь, обращение;
vyādhi *m* - болезнь;
kṣaya *m* - уничтожение, уменьшение, истощение, упадок, гибель;
asūyā *f* - негодование, недовольство, ропот;
darpa *m* - высокомерие, гордость, наглость;
paiśuna *n* - клевета, злоба, порочность, безнравственность;

न विग्रहः कुतस्तन्द्री न द्वेषो नापि वैकृतम् ।

न भयं न च सन्तापो न चेष्ट्या न च मत्सरः ॥ १५ ॥

vigraha *m* - ссора, вражда, война;
tandri^f - лень, усталость, изнеможение;
vaikṛta *n* - вражда, неприязнь;
saṁtāpa *m* - жар; страдание, печаль, горе; аскетизм, аскетический образ жизни;
īrṣyā *f* - зависть;
matsara - эгоистический, завистливый; *m* зависть, гнев, враждебность, злоба;

ततः परमकं ब्रह्म या गतिर्योगिनां परा ।

आत्मा च सर्वभूतानां शुक्लो नारायणस्तदा ॥ १६ ॥

paramaka - лучший, высший, предельный;
śukla - светлый, белый, чистый;

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च कृतलक्षणाः ।

कृते युगे समभवन्स्वकर्मनिरताः प्रजाः ॥ १७ ॥

kṛtalakṣaṇa - отмеченный, обозначенный, имеющий определенные признаки;
nirata (p.p. om ni[√]ram) - довольный;

समाश्रमं समाचारं समज्ञानमतीबलम् ।

तदा हि समकर्माणो वर्णा धर्मान्वाप्नुवन् ॥ १८ ॥

mati *f* - мнение, мысль, благоразумие; разум, уважение;

एकवेदसमायुक्ता एकमन्त्रविधिक्रियाः ।

पृथग्धर्मास्त्वेकवेदा धर्ममेकमनुव्रताः ॥ १९ ॥

anuvrata - преданный;

चतुराश्रम्ययुक्तेन कर्मणा कालयोगिना ।

अकामफलसंयोगात्प्राप्नुवन्ति परां गतिम् ॥ २० ॥

saṁyoga *m* - соединение, участие;

आत्मयोगसमायुक्तो धर्मोऽयं कृतलक्षणः ।

कृते युगे चतुष्पादश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतः ॥ २१ ॥

एतत्कृतयुगं नाम त्रैगुण्यपरिवर्जितम् ।

त्रेतामपि निबोध त्वं यस्मिन्सत्रं प्रवर्तते ॥ २२ ॥

pari√varj I P. - уклоняться, избегать;

satra (sattra) n - вид жертвоприношения сомы продолжительностью от 12 дней до года и более;

पादेन हसते धर्मो रक्ततां याति चाच्युतः ।

सत्यप्रवृत्ताश्च नराः क्रियाधर्मपरायणाः ॥ २३ ॥

√hras I U. - сокращаться, уменьшаться;

rakta - красный;

acyuta - непоколебимый; вечный (эпитет Вишну и Кришны);

pravṛtta (p.p. от pra√vart) - начатый, занятый, старательный;

parāyaṇa n - главная, высшая цель; последнее прибежище, последнее средство спасения; -parāyaṇa посвящающий все свои силы;

ततो यज्ञाः प्रवर्तन्ते धर्माश्च विविधाः क्रियाः ।

त्रेतायां भावसङ्कल्पाः क्रियादानफलोदयाः ॥ २४ ॥

saṅkalpa m - решение, воля, желание, мысли;

udaya m - восход; восхождение; результат, успех, прибыль;

प्रचलन्ति न वै धर्मात्तपोदानपरायणाः ।

स्वधर्मस्थाः क्रियावन्तो जनास्त्रेतायुगेऽभवन् । २५ ॥

द्वापरेऽपि युगे धर्मो द्विभागोनः प्रवर्तते ।

विष्णुर्वै पीततां याति चतुर्धा वेद एव च ॥ २६ ॥

ūna - неполный, немного меньше, почти;

pīta - желтый;

ततोऽन्ये च चतुर्वेदास्त्रिवेदाश्च तथापरे ।

द्विवेदाश्चैकवेदाश्चाप्यनृचश्च तथापरे ॥ २७ ॥

एवं शास्त्रेषु भिन्नेषु बहुधा नीयते क्रिया ।

तपोदानप्रवृत्ता च राजसी भवति प्रजा ॥ २८ ॥

एकवेदस्य चाज्ञानाद्वेदास्ते बहवः कृताः ।

सत्यस्य चेह विभ्रंशात्सत्ये कश्चिदवस्थितः ॥ २९ ॥

vibhramśa m - отпадение, выпадение, упадок, убыток, ущерб;

सत्यात्प्रच्यवमानानां व्याधयो बहवोऽभवन् ।

कामाश्चोपद्रवाश्चैव तदा दैवतकारिताः ॥ ३० ॥

pra√cyu I P. - отодвигаться, отдаляться, отпадать, лишаться ч.-л. (+Abl.);

upadrava m - несчастье, горе, печаль; немощь, дряхлость; симптом, признак (болезни);

यैरर्द्यमानाः सुभृशं तपस्तप्यन्ति मानवाः ।

कामकामः स्वर्गकामा यज्ञास्तन्वन्ति चापरे ॥ ३१ ॥

√ard I P. - мучить, бить, ранить;

एवं द्वापरमासाद्य प्रजाः क्षीयन्त्यधर्मतः ।

पादेनैकेन कौन्तेय धर्मः कलियुगे स्थितः ॥ ३२ ॥

ā√sad I P. - приобретать, находить; достигать, приближаться; *abs.* āsādyā (иногда) - к, в;

तामसं युगमासाद्य कृष्णो भवति केशवः ।

वेदाचाराः प्रशाम्यन्ति धर्मयज्ञक्रियास्तथा ॥ ३३ ॥

ईतयो व्याधयस्तन्द्री दोषाः क्रोधादयस्तथा ।

उपद्रवाश्च वर्तन्ते आधयो व्याधयस्तथा ॥ ३४ ॥

īti f - нужда, беда, бедствие;

ādhi m - забота, попечение, желание;

युगेष्वावर्तमानेषु धर्मो व्यावर्तते पुनः ।

धर्मे व्यावर्तमाने तु लोको व्यावर्तते पुनः ॥ ३५ ॥

ā√vart I Ā. - вертеться, поворачиваться, обращаться;

vyā√vart I Ā. - отделяться, делиться; растворяться, поворачиваться; исчезать, подходить к концу;

लोके क्षीणे क्षयं यान्ति भावा लोकप्रवर्तकाः ।

युगक्षयकृता धर्माः प्रार्थनानि विकुर्वते ॥ ३६ ॥

prārthana n - желание, просьба;

vi√kar VIII U. - изменять, преобразовывать; портить, разрушать; быть враждебным к к.-л. Ā.

एतत्कलियुगं नाम अचिराद्यत्प्रवर्तते ।

युगानुवर्तनं त्वेतत्कुर्वन्ति चिरजीविनः ॥ ३७ ॥

anu√vart I Ā. - следовать, идти следом; приходить, попадать; руководствоваться ч.-л., жить по ч.-л.;

यच्च ते मत्परिज्ञाने कौतूहलमरिदम् ।

अनर्थकेषु को भावः पुरुषस्य विजानतः ॥ ३८ ॥

parijñāna n - знание, узнавание;

kautūhala n - желание, охота, любопытство;

ariṇdama - покоритель врагов, победоносный;

anartha - ненужный, бесполезный, бессмысленный;

एतत्ते सर्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।

युगसंख्यां महाबाहो स्वस्ति प्राप्नुहि गम्यताम् ॥ ३९ ॥

इति श्रीमहाभारते आरण्यकपर्वणि अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

книга 3, глава 186 (отрывок)

मार्कण्डेय उवाच

चत्वार्याहुः सहस्राणि वर्षाणां तत्कृतं युगम् ।

तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांश्च ततः परम् ॥ १८ ॥

sandhyā f - сумерки рассветные или вечерние (du.), начало или конец мирового периода;

sandhyāṃśa *m* - конец каждого из мировых периодов;
para - далекий; другой; чужой; крайний; высший; прошлый, более ранний; *n* крайность, вершина,
завершение; *m* враг;

त्रीणि वर्षसहस्राणि त्रेतायुगमिहोच्यते ।

तस्य तावच्छती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ॥ १९ ॥

तथा वर्षसहस्रे द्वे द्वापरं परिमाणतः ।

तस्यापि द्विशती सन्ध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ॥ २० ॥

parimāṇa *n* - размер, объем; количество; итог, сумма;

सहस्रमेकं वर्षाणां ततः कलियुगं स्मृतम् ।

तस्य वर्षशतं संध्या सन्ध्यांशश्च ततः परम् ।

संध्यासन्ध्यांशयोस्तुल्यं प्रमाणमुपधारय ॥ २१ ॥

upa√dhāraya - нести, поддерживать; осознавать, думать, постигать, размышлять;

क्षीणे कलियुगे चैव प्रवर्तति कृतयुगम् ।

एषा द्वादशसाहस्री युगाख्या परिकीर्तिता ॥ २२ ॥

pra√vart I Ā. - приходить в движение; возникать, появляться, начинаться, наступать, быть налицо;
√prakīrtaya (*den. act.*, *p.p. prakīrtita*) восхвалять, упоминать, называть, считать;
ākhyā *f* - имя, название; общая величина;

एतत्सहस्रपर्यन्तमहो ब्राह्ममुदाहृतम् ।

विश्वं हि ब्रह्मभवने सर्वशः परिवर्तते ।

लोकानां मनुजव्याघ्र प्रलयं तं विदुर्बुधाः ॥ २३ ॥

pari√vart I Ā. - поворачиваться, повернуться; приходить к концу: (parivarta-lokānām - конец света);
manuja *m* - человек;